

Blik op pensioen

De klantreis

Dit onderzoek is uitgevoerd door Muzus
(juli, 2022) in opdracht van het Nibud:

Inhoudsopgave

Introductie	3
Onderzoeksaanpak	4
Wie hebben we gesproken?	6
Deel I - Klantreis	7
Algemene inzichten	19
Deel II - Kansen	21

Leeswijzer

Dit document is een interactieve PDF, dat betekent dat een aantal grafische elementen een knopfunctie hebben. Hieronder staan welke dat zijn. Deze werken met Acrobat Reader of Google Chrome. Ook zonder het gebruik van deze knoppen is het gehele document leesbaar.

Met deze knoppen ga je naar de introductie, de klantreis, de algemene inzichten en de sleutelmomenten.

Navigeren tussen sleutelmomenten en kansen gaat met de bolletjes en pijltjes. Zo kan je bijvoorbeeld navigeren tussen de 11 verschillende momenten in de klantreis.

Introductie

Blik op pensioen

Deze rapportage bevat de resultaten van het ontwikkelonderzoek binnen het project 'Blik op pensioen'. Dit onderzoek heeft Muzus uitgevoerd in opdracht van het Nibud. Mede met de resultaten van dit onderzoek gaat het Nibud een tool ontwikkelen die werkenden helpt om inzicht te krijgen in keuzes rondom het moment van uitreden en de (financiële) effecten daarvan.

De klantreis

Op basis van gesprekken met mensen die de keuze hebben gemaakt om eerder te stoppen met werken of al zijn gestopt zijn belangrijke sleutelmomenten geïdentificeerd

die onderdeel zijn van het proces rondom eerder stoppen met werken: voorafgaand, tijdens en erna. Aan de hand van de reis die de klant aflegt wordt inzicht gegeven in ervaringen en behoeften van mensen rondom de keuze om eerder te stoppen met werken. De klantreis van mensen die eerder met pensioen zijn gegaan helpt om sleutelmomenten in beeld te krijgen en beter te begrijpen waar behoeftes en belemmeringen zitten. Voor elk sleutelmoment worden meerdere inzichten benoemd. Voor de mensen begint de reis met een prikkel, iets zet ze aan het denken om eerder te stoppen met werken. In de klantreis leiden de stappen die hierna worden genomen ertoe dat deze mensen eerder stoppen met werken.

Sleutelmomenten

De klantreis is opgebouwd uit sleutelmomenten: belangrijke momenten op de klantreis van met vroegpensioen gaan. Bij elk sleutelmoment onderbouwen we de inzichten met uitspraken van deelnemers uit de interviews. Een deel van de inzichten wordt ondersteund met tips of informatie vanuit experts, betrokken bij dit project. Daarnaast beschrijven we algemene inzichten die niet voor een specifiek sleutelmoment gelden.

Kansen

Vanuit de inzichten hebben we kansen gedefinieerd om mensen te ondersteunen

bij hun reis naar eerder stoppen met werken. Deze kansen gaan in op de inhoud en de opzet van de online tool. De kansen die experts hebben benoemd zijn hier ook in meegenomen.

Onderzoeksaanpak

Onderzoeksmethodiek

Deze rapportage is het resultaat van kwalitatief behoefte-onderzoek, uitgevoerd door Muzus. In dit onderzoek is de onderzoeksmethodiek contextmapping gebruikt om (latente) behoeften van vroeggepensioneerden op de klantreis omtrent eerder stoppen met werken in kaart te brengen. Door deelnemers vooraf exploratieve opdrachten met associatiemateriaal op basis van generatieve technieken te laten maken, kunnen zij hun ervaringen en behoeften beter verwoorden. De deelnemers waren een uur kwijt aan de exploratieve opdrachten. Door deze inzichten te gebruiken bij het ontwerpen van de tool, sluit deze aan bij de overtuigingen en beleving van bijna gepensioneerden.

Diepte-interviews

Na het uitvoeren van de opdrachten, namen de deelnemers deel aan een diepte-

interview. In dit onderzoek zijn 24 diepte-interviews uitgevoerd. Tijdens deze interviews is onder andere in gegaan op wat pensioen voor deze persoon betekent, wie ze hebben betrokken bij het proces, welke stappen ze hebben doorlopen, welke informatie ze hebben opgehaald en welke positieve en negatieve momenten ze hebben ervaren.

Interviews met experts

Om voorafgaand aan de diepte-interviews een goed beeld te krijgen van wat er speelt onder de vroeggepensioneerden is er gesproken met experts vanuit de volgende organisaties:

- CNV (werknemersvakbond)
- FNV (werknemersvakbond)
- De Pensioenfederatie (belangenbehartiger pensioenfondsen)
- Comminz (financieel inzicht en pensioenbegeleiding)
- Nisbo (netwerk oudere migranten)
- TIZ (coaching in duurzame inzetbaarheid)

Daarnaast is er ook door middel van een vragenlijst informatie bij deze groep opgehaald. De tips, vragen en inzichten van deze experts zijn weergegeven in het verslag bij de inzichten waarop het van toepassing is.

De exploratieve opdrachten

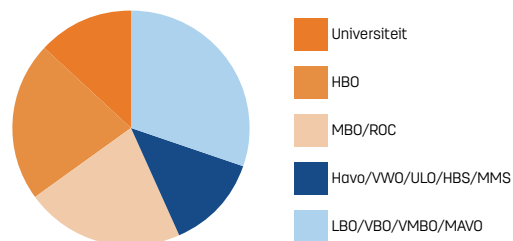
Wie hebben we gesproken?

De (bijna) vroeggepensioneerden

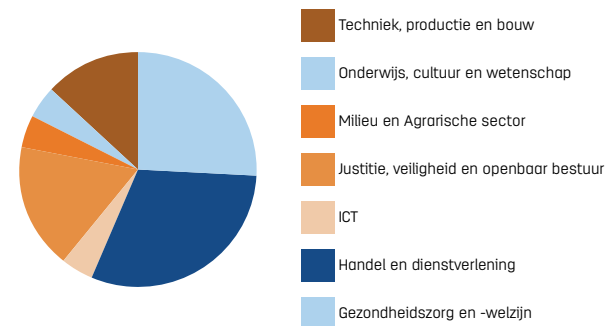
Voor dit project zijn we in gesprek gegaan met 24 mensen die de keuze al hadden gemaakt om eerder te stoppen met werken en binnen een half jaar zouden stoppen met werken. En mensen die al zijn gestopt met werken en (eventueel) ook al hun pensioen en AOW uitgekeerd krijgen.

Bij het werven van de deelnemers voor de interviews, is er gevarieerd op leeftijd, opleidingsniveau, enkel/gezamenlijk inkomen, verantwoordelijkheid inkomen, pensioensituatie en de beroepssector. Deze zes diagrammen laten zien wat de verhouding is tussen de verschillende categorieën. De leeftijd van de deelnemers varieerde tussen 59 en 68 jaar.

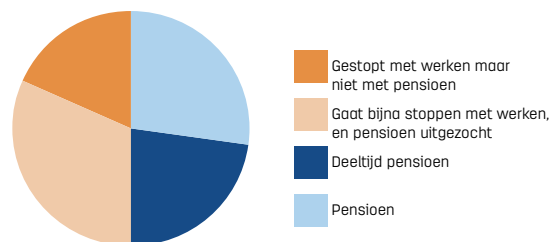
Opleidingsniveau

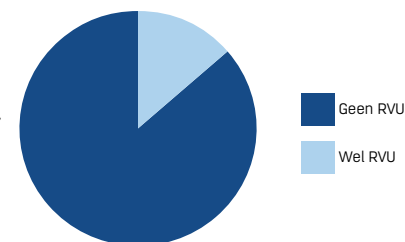
Arbeidssector

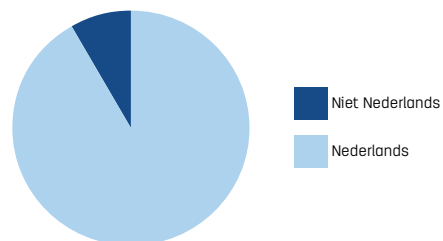
Pensioensituatie

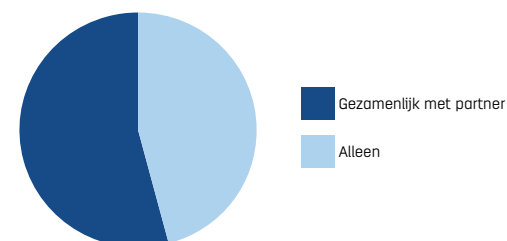
RVU-regeling

Nationaliteit

Verantwoordelijkheid inkomen

Deel I

Klantreis: Blick op pensioen

Klik op de afbeeldingen of titels om naar de inzichten te gaan.

De opbouw

De klantreis rondom eerder stoppen met werken is opgedeeld in elf sleutelmomenten. Hierboven is de meest uitgebreide reis weergegeven, maar niet iedereen doorloopt de reis op dezelfde wijze. Waar de één eerst zelf onderzoekt en dan de werkgever inlicht, begint de ander met het inlichten van de

werkgever die de werknemer ondersteunt bij het oriënteren en het berekenen van diens situatie. Welke route iemand bewandelt, is onder andere afhankelijk van de relatie met de werkgever en de informatie die werkgever aanbiedt over eerder stoppen met werken en het pensioen. Het hangt ook af van de persoonlijkheid van iemand, diens persoonlijke situatie en partner.

Nadenken over eerder stoppen

Doorwerken tot je 67e of eerder stoppen? Veel mensen hebben hier zelf al een beeld bij. Toch lijkt eerder stoppen vaak nog ver weg. Meerdere aspecten kunnen aanzetten tot het nadenken over eerder stoppen met werken. Zoals veranderingen in gezondheid, situaties op het werk, in de financiën of bepaalde regelingen waar iemand bekend mee wordt. Dit kunnen zowel positieve als negatieve ervaringen zijn.

Gezondheid

Nog in goede gezondheid kunnen genieten van het leven, wordt als belangrijke drijfveer genoemd om eerder te stoppen. Zeker wanneer de partner ook al met pensioen is. Die drijfveer kan versterkt worden wanneer anderen uit de persoonlijke omgeving vroeg(er) ziek zijn geworden of zijn overleden. Een andere reden is wanneer hun eigen gezondheid juist afneemt en werken daardoor niet meer kan of geen prioriteit meer heeft.

"Ik had wel bedacht, ik vraag het vroeg aan, ook om wat ik met mijn zus heb meegemaakt. Zij was 70 toen ze overleed."

"We werkten bij dezelfde dienst, het was heel mooi. In die zin hoefde het toen nog niet, ik vond het werken daar de laatste 14 jaar erg fijn. Toen kwam de ziekte van mijn vrouw tussendoor. Anders waren mijn vrouw en ik langer doorgedaan."

De expert vertelt

"Er moet eerst een wil zijn, voordat mensen gemotiveerd zijn om er financieel in te duiken."

Werk

Veranderingen op het werk in combinatie met ouder worden kan veel (werk)stress veroorzaken. Wanneer er veranderingen op het werk aan zitten te komen of deze zijn doorgevoerd, merken sommigen dat ze hier geen behoefte meer aan hebben. Werk kost dan steeds meer energie. Anderen vinden dat ze wel lang genoeg hebben gewerkt. Dat het 'wel mooi is geweest'. Ook komt het voor dat een werkgever vraagt of iemand eerder wil stoppen. Dit kan in overeenstemming zijn, maar dit hoeft niet.

"We zijn allebei verpleegkundige en al vroeg gaan werken. Namelijk vanaf 17 jaar en 7 maanden. Vandaar dat ik heb besloten eerder met pensioen te gaan."

"Uiteindelijk was de werkdruk op het werk zo hoog dat ik toch dacht: dan maar minder geld. Het was echt wel het plan om langer door te gaan."

Tip van de expert

"Als je aan de slag gaat met de disbalans op werk of in de thuissituatie, wil men vaker afbouwen in plaats van stoppen."

Financiën

Ook (positieve) verandering in financiën is een reden om eerder stoppen met werken te overwegen. Zoals een vrijkomende erfenis, een partner met een hoog pensioen of voldoende spaargeld te hebben opgebouwd om het gat tot de pensioenleeftijd op te vangen.

"Mijn vader is bijna 3 jaar geleden overleden, toen hebben we een deel van de erfenis gekregen, waardoor we onze hypotheek eerder konden aflossen. Daardoor hebben we meer ruimte en keuzemogelijkheden gekregen."

"Zo kwamen we 4 à 5 jaar geleden erachter dat we financieel onafhankelijk zijn. We hoefden niet meer te werken voor het salaris. We hebben allebei veel meer bereikt dan we voor ogen hadden, maar wilden het niet meteen opzeggen."

De expert vertelt

"Mensen die niet lid zijn van de vakbond lopen informatie mis."

Regelingen

Het op de hoogte gebracht worden van een regeling kan aanzetten tot nadenken over eerder stoppen met werken. Wat eerst onmogelijk leek, lijkt dan ineens wel mogelijk. Denk hierbij aan de RVU-regeling, maar ook aan deeltijd-pensioen waar iemand bijvoorbeeld aangeboden krijgt aan een generatiepact mee te doen.

"Dat generatiepact hield op met bestaan. Dus je moest voor een bepaalde datum opgeven of je mee wilde doen. 50% werken tegen 70% loon. Ik vond het wel lastig dat je een besluit moet nemen, je wordt voor het blok gezet. Eigenlijk wilde ik afwachten, ik stop wel als ik er genoeg van heb."

"Nu heb ik de kans. Omdat die zwaarwerk-regeling er is. Wie weet is dat over een aantal jaar er niet meer. Ik denk, ik moet er maar gebruik van maken. Ik hoorde ervan via de FNV. Ik ben daar al geweest en dan krijg je ook daarvan info."

Oriënteren met ervaringen

Mensen oriënteren zich in het begin vaak op basis van de ervaringen van anderen. Het is fijn om te horen hoe een ander iets heeft aangepakt en ervaren heeft. Dit kan via verschillende kanalen. Er is behoefte om samen opzoek te gaan naar een passende oplossing. Realistische verhalen waarin je je kan herkennen helpen om een voorstelling te kunnen maken van de toekomst.

Leren van anderen

Stoppen met werken is een grote en spannende levenskeuze die niet zomaar gemaakt wordt. Er is behoefte om te leren van de ervaringen van anderen die dit proces al hebben doorgeemaakt. Door te spreken met, lezen over, of horen van anderen, vormen mensen een beeld van wat mogelijk is en wat bij ze zou passen. Met deze kennis is het makkelijker om vervolgstappen te zetten en voelen mensen zich zekerder in het proces.

"Ik heb het wel besproken met mensen die ik goed ken. Een informeel gesprek, niet op detailniveau maar meer het sociale aspect. Wat is jouw ervaring met mensen die dat gedaan hebben? Hadden ze er spijt van of ging het goed?"

"Zulke verhalen lezen doet wel wat, oké dat kan dus ook, dus dat is fijn. Als ik die verhalen niet had gelezen had ik nooit geweten van deelpensioen of pré-pensioen."

Samen zoeken

Sparren met mensen die ze vertrouwen en/of gelijkgestemden helpt bij het laagdrempelig oriënteren op het pensioen. Stoppen met werken is een keuze die mensen vaak niet alleen maken. Het is een prettige manier om samen keuzes af te wegen en hierin hun eigen weg te vinden. Vaak doen mensen dit in een informele setting met vrienden of familie.

"Mijn vrienden zitten ongeveer in hetzelfde segment, dat zijn toch de eerste mensen waarmee je contact zoekt. Op feestjes, bezoeken of in het café heb je het erover en bespreekt mogelijkheden, vragen en visies. Het was heel fijn om te sparren en om zo te zoeken naar mijn weg daarin."

Realistische verhalen

Het leren kennen van echte, persoonlijke verhalen is waardevol. Stoppen met werken is niet altijd een soepel en gemakkelijk proces. Daarom is het belangrijk dat de ervaringen die mensen lezen ook realistisch zijn. Het horen van alleen de succesverhalen helpt niet. Hoe gaat het er écht aan toe en waar liepen anderen tegenaan?

"Er staan wel voorbeelden in die folders, maar die mensen zijn allemaal zo tevreden en zo blij met het pensioen. Dat is geen casus of probleembespreking, van goh dit en dat gebeurde."

"Ik zou het heel fijn vinden om verhalen te lezen waarin je jezelf kan herkennen. Je wilt ook de twijfels horen die mensen hebben. En welke afwegingen zij hadden."

Herkenning

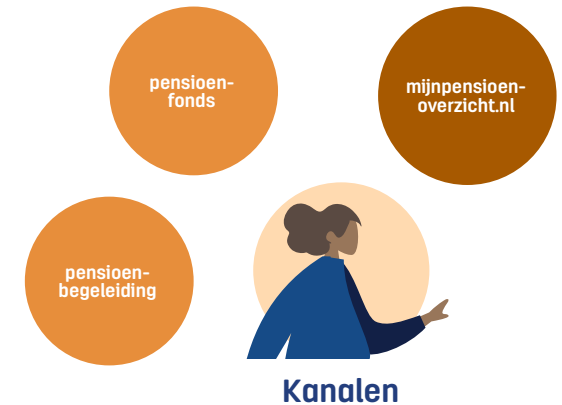
Verbinding en herkenning is waardevol bij het oriënteren tot stoppen met werken. Herkenning in de verhalen die mensen horen, helpt om in te zien dat eerder stoppen met werken ook voor hen een mogelijkheid is. Wanneer deze herkenning mist, blijft (eerder) stoppen met werken verder van ze af staan en lijkt het soms niet voor hen weggelegd.

"Er zijn zoveel dingen die ik niet heb. Ik heb geen auto, geen wasdroger, geen computer. Ik kon me in de voorbeelden niet zo herkennen. Het ging vaak over mensen met een koophuis. Bij de hele begroting dacht ik: dat heb ik niet."

Oriënteren via je pensioen(en)

Bij het maken van de keuze om eerder te stoppen met werken is het belangrijk om te achterhalen of dit financieel kan. Vaak wordt er daarom een eerste blik op het pensioen geworpen via het pensioenfonds of het pensioenoverzicht om zo te oriënteren op de verschillende mogelijkheden. Soms is er sprake van missende informatie specifiek voor berekeningen voor vervroegd pensioen. Spaargeld wordt meegenomen tijdens de oriëntatie.

Zou het mogelijk zijn?

Een belangrijke vraag over eerder stoppen met werken is of het daadwerkelijk kan. Via het overzicht van het pensioenfonds of mijnpensioenoverzicht.nl wordt er gekeken of het opgebouwde pensioenbedrag in de buurt komt bij wat mensen verwachten nodig te hebben. Wanneer dit is zo is, worden de vervolgstappen gezet.

“Vanaf 58 ging je stiekem kijken in een hoekje bij ABP. Wat kan er? Maar toen kon het niet, dus laat maar. – De laatste keer denk je, het is een optie.”

Daarnaast wordt er op internet gezocht naar het antwoord op de vraag, vanaf wanneer mag je met vervroegd pensioen?

“Ik had wel gedacht dat het misschien van 64 of 63 kon, maar niet dat eerder met pensioen gaan ook al in de 50 kon.”

“Mijn collega’s zeggen allemaal ‘je kan niet eerder stoppen, want kost veel te veel geld’. Mensen die het wel zat waren, maar het gevoel hebben dat ze het uit moeten zitten. Toen wilde ik het juist proberen.”

Missende informatie

Om de juiste berekeningen zelf te kunnen maken, is de juiste informatie nodig. Het is niet voor iedereen duidelijk hoe het vroegpensioen berekend wordt, welke mogelijkheden er zijn en wat voor effect dit heeft op de hoogte van het uit te keren bedrag. Uiteindelijk is het van belang of het bedrag genoeg is om rond te komen.

“Dat is nog steeds mijn zorg. Ik weet het niet, of ik kan rondkomen. Waar kan ik die informatie eigenlijk krijgen?”

Veel informatie gaat over de reguliere pensioenleeftijd en niet altijd over vervroegd pensioen. De wijze waarop dit wordt gecommuniceerd is niet altijd duidelijk. Dat wordt ervaren als een frustratie of gemis. Het kost uiteindelijk extra tijd om het uit te zoeken en dit duidelijk te krijgen. Of er worden keuzes gemaakt die niet voordelig zijn.

“Alle pagina’s die je opent begint met; ‘Wat is pensioen?’. Iedere keer als je een pagina opent kan je eerst al dat gelul doorlezen wat je al 10 keer had gelezen.”

Missende gegevens

Tijdens het oriënteren komen mensen er soms ook achter dat de informatie bij het pensioenfonds of mijnpensioenoverzicht.nl niet volledig is. Er missen bijvoorbeeld gegevens van een bepaalde tijd of werkgever, of er lijkt minder pensioen opgebouwd bij een pensioenfonds dan verwacht. Dan moeten mensen eerst achter de juiste gegevens aan via oud-werkgevers of pensioenfondsen om het overzicht kloppend te krijgen. Wanneer dit niet lukt is de kans aanwezig dat ze te weinig pensioen hebben opgebouwd om eerder te kunnen stoppen met werken.

“Mijn vrouw haar pensioen is kwijt. Ik krijg altijd een brief van ABP. Maar mijn vrouw niet van haar oude baan. Wel van haar nieuwe baan. Toen zijn we eens gaan kijken en stond er niks op.”

Tip van de expert

“Het overzicht op mijnpensioenoverzicht.nl is niet altijd compleet, maar met iemands DigiD en BSN-nummer kan je het vaak achterhalen.”

Spaargeld achter de hand

Tijdens het oriënteren op het pensioen wordt ook de hoeveelheid spaargeld bekeken. Spaargeld wordt gebruikt om eerder te kunnen stoppen met werken en kan zekerheid bieden bij het eventuele lagere vroegpensioen. Er zijn mensen die al langer bezig zijn met het opbouwen van een spaarpot voor later. Zij hebben nu meer flexibiliteit in hun pensioenkeuze, aangezien ze minder afhankelijk zijn van de hoogte van hun pensioen. Lijfrenten vormen ook een fijn extraatje, maar worden niet benoemd in de hoedanigheid dat ze het verschil maken voor de keuze om eerder te stoppen met werken. Hoeveel spaargeld er eigenlijk nodig is voor vervroegd pensioen is soms onduidelijk. De voorbeelden die online worden gevonden matchen niet altijd bij de eigen situatie.

“Je bouwt er natuurlijk al reserves voor op, je spaart en belegt. Het is een geleidelijk proces.”

“Online zag ik voorlichtingen hoe veel je nodig zou hebben als je vroeger met pensioen gaat. Dat ging over enorme bedragen die ik nooit ga hebben, dus daar kan ik me ook niet mee vergelijken.”

Uitgaven berekenen

Hoeveel geef ik straks uit? Een belangrijke vraag die bij veel mensen speelt. Hoe deze vraag wordt beantwoord verschilt. Berekeningen worden gemaakt tot in detail en tot ver in de toekomst. Of er wordt juist een wat grovere inschatting gemaakt en grote veranderingen worden in de toekomst niet verwacht. Uitgaven worden vaak berekend in een excel-sheet. Dit doet iemand zelf of met hulp van een professional. Het hebben van duidelijke doelen helpt mee bij het berekenen van toekomstige uitgaven.

Details

De één wil tot in de details weten hoe de uitgaven er uit zullen zien tot 30 jaar na het pensioen. Welke plannen zijn er? Is er ruimte voor inflatie? Zijn de uitgaven naar verwachting meer of minder na het pensioen? Deze vragen spelen mee tijdens het berekenen van de toekomstige uitgaven. Via een Excel-sheet maken mensen een overzicht voor zichzelf. Eventuele budgetplanners van pensioenfondsen lijken niet toereikend voor de persoonlijke situatie. Door dit overzicht is het duidelijk welke inkomsten er nodig zijn tot aan het pensioen en daarna.

“Met hem heb ik een overzicht gemaakt van ‘wat betekent het nou?’ Vanaf nu en dan 30 jaar lang, welk inkomen heb je? Over 10 jaar met pensioen, dus dan moet je ook verder gaan rekenen.”

“Toen mijn vrouw met pensioen ging. Toen hebben we wel beter gekeken naar wat koop ik allemaal.”

Grofweg

Voor anderen is een grove inschatting voldoende. Huidige uitgaven en eventuele grote vermindering in kosten zoals een hypotheek worden meegenomen. Er wordt niet verwacht dat de uitgaven erg zullen veranderen ten opzichte van nu. Wellicht kan sparen wat minder, maar dat is niet erg. Want waarvoor spaar je nog?

“Ja, ik wist dat mijn uitgaven iets meer zouden worden. Niet gigantisch. Het patroon is ook iets veranderd sinds het overlijden van mijn vrouw. Ik kon wat makkelijker mijn geld uitgeven. Nu leef ik gewoon normaal, ik kijk niet echt naar prijzen, maar naar wat ik nodig denk te hebben.”

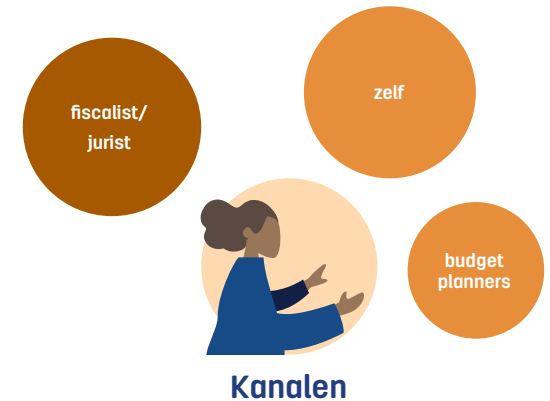
“Bij de Belastingdienst kon ik zien hoeveel ik aan vermogen had op 1 januari en zo zien hoeveel ik spaarde. Dat was eigenlijk giga veel. Als ik stop met sparen moet het kunnen. Ik heb altijd een reserve gehad, ik leefde altijd van minder dan ik verdiende. Daardoor zag ik, dat als ik niet meer spaar, moet het makkelijk kunnen.”

Zelf uitrekenen of uitbesteden

Het berekenen van de uitgaven wordt gedaan met een Excel-sheet. De één doet dit zelf, de ander laat het rekenwerk liever aan de professional over. Sommige mensen winnen advies in bij een professional, en gaan vervolgens zelf verder aan de slag. Anderen vinden het te ingewikkeld en laten het graag over aan iemand die er verstand van heeft. Het advies dat de professional geeft wordt dan ook ter harte genomen en vaak opgevolgd.

“Ik ben niet thuis in de pensioenen. Die mensen weten er eigenlijk bijna alles van. Zij kunnen uitrekenen wat er overblijft. Het is perfect gegaan in een korte tijd, netjes op papier.”

“Ik heb gewoon een Excel gemaakt, hoe sta ik er eigenlijk voor. Ik heb geen letterlijke begroting gemaakt van de verzekering, telefoon en boodschappen. Maar wel van de mogelijke grote uitgaven.”

Doelen stellen

De uitgaven worden ook berekend aan de hand van doelen die gesteld worden voor na het pensioen. Door het stellen van doelen kan er worden uitgerekend hoe groot de uitgaven in de toekomst zullen zijn. Het motiveert mensen om naar dit doel toe te werken en om al voor ze met pensioen gaan aanpassingen te maken in uitgaven en al te beginnen met sparen of opzoek te gaan naar manieren om de inkomsten te verhogen.

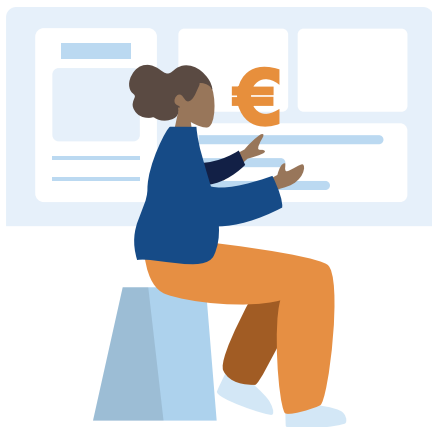
“Dat je gewoon je doelen moet stellen en naar die doelen je planning maakt zodat je ze kan bereiken. Ik probeer het, en zie dat het goed werkt.”

“Je hebt samen een aantal doelen in het leven, dus je moet er wel samen uitkomen ook als je weer minder inkomsten hebt.”

Tip van de expert

“Mensen hebben niet zulke wilde plannen en dus ook niet zoveel geld nodig.”

Pensioen scenario's berekenen

Nadat men het idee heeft eerder te kunnen stoppen met werken, doordat ofwel op het eerste gezicht hun pensioen hoog genoeg lijkt, of ze voldoende inkomen uit andere inkomstenbronnen lijken te hebben, duiken ze de diepte in. Ze gebruiken hiervoor de pensioenplanner van het pensioenfonds of ze maken gebruik van professioneel advies. Er is een verschil tussen mensen die zelf precies willen weten hoe het pensioen werkt en mensen die dit liever uit handen geven.

De pensioenplanner is voldoende

Een pensioenplanner met de juiste knoppen, goede uitleg van keuzes en consequenties heeft vaak geen verdere uitleg nodig. De juiste knoppen bieden de optie om tot de maand nauwkeurig te kunnen schuiven, een hooglaag-constructie toe te kunnen passen en te spelen met het ouderdoms- en nabestaandenpensioen. Mensen die hun pensioen grotendeels bij één fonds hebben opgebouwd, kunnen het soms met alleen de pensioenplanner af.

"Die schuifjes werken als een tierelier, je schuift iedere keer opnieuw en je ziet bedragen. Zo duidelijk is het: dat is het geld dat ik krijg. Ik denk dat ABP het goed heeft gedaan."

"Opties hebben mij wel geholpen en inzicht gegeven. Kijken op mijnpensioenoverzicht.nl is leerzaam en leuk maar die van Achmea waar ik mijn Rabo pensioen kan bekijken heeft veel meer functionaliteit om te kijken 'What if.'. Dan kom je bijvoorbeeld ook tot de conclusie dat het hartstikke duur is om je pensioen naar voren te trekken."

Pensioenplanner is onvoldoende

Per pensioenfonds verschilt de planner. Er is behoefte om duidelijk te kunnen zien hoe groot het uitgekeerde bedrag wordt in verschillende scenario's. Wanneer er sprake is van een opgebouwd pensioen bij verschillende pensioenfonds is de planner van mijnpensioenoverzicht.nl vaak onvoldoende en geeft dit geen volledig beeld.

"Ik zit zelf bij het ABP, dat is groter en beter gestructureerd. Bij mijn partner was het erg zoeken. Er werd bij het pensioenfonds slecht aangegeven wat de uitkering wordt. Dat is uiteindelijk waar het om gaat. Je wilt weten wat kost het me en wat is het verschil. Dat was heel slecht inzichtelijk gemaakt."

"Het pensioenfonds weet wat je aan pensioengeld hebt gespaard, dan vul je een datum in en komt er wel een bedrag. Maar je weet niet, is het bruto of is het netto, wat zijn de verwachtingen en wat wordt ingehouden? Ze kunnen ook niet alles weten als je verschillende potjes hebt."

Persoonlijk advies

Eerder stoppen met werken is een persoonlijke beslissing die men graag met bijvoorbeeld een professional bespreekt. Dit geeft de mogelijkheid om direct vragen te stellen en biedt nieuwe inzichten waaraan mensen zelf niet hadden gedacht. Ook het ontvangen van advies op maat is prettig.

"Het persoonlijke contact is daarbij ook belangrijk. Persoonlijk contact maakt het makkelijk, je praat makkelijker over je mogelijkheden en je persoonlijke problemen dan online."

"Nóg een jaar eerder, wat doet het financieel? Waar moet je rekening mee houden? Zij komt met allerlei ideeën waar je zelf niet aan gedacht had. Op die manier kun je sparren op alle fronten eigenlijk."

Vraag van de expert

"Meerdere fondsen? Hoe krijg je dan het overzicht?"

Willen begrijpen vs. het uit handen geven

De interesse en de wil om het pensioenverhaal te begrijpen verschilt sterk per persoon. Dit staat ook beschreven bij sleutelmoment 'uitgaven berekenen'. De één berekent de verschillende scenario's door precies uit te stippelen welke mogelijkheden er zijn en hoe het pensioen is opgebouwd. Voor anderen geldt juist dat zij overnemen wat een professional of pensioenplanner als optimaal berekent, zonder zichzelf te verdiepen in de (andere) mogelijkheden.

"Ik had geen problemen met het begrijpen ervan. Alleen zorgen om het nieuwe pensioenstelsel. Toen heb ik wel gekeken naar wat het betekent. Ik heb de nodige informatie ingewonnen."

"Ik heb hen mijn pensioen ook laten regelen, ze hebben het niet alleen uitgeteld, maar ik laat mijn aanvragen ook regelen."

Uitkomsten verifiëren

Uiteindelijk is de vraag: 'wat worden mijn inkomsten en kan ik daar van rondkomen?' Daarom hebben veel mensen de behoefte om de uitkomsten van de berekeningen te verifiëren. Met als doel zeker te weten dat de uitgerekende bedragen kloppen en of deze levenskeuze een verstandige keuze is voor hen. Voor anderen is deze stap minder relevant, bijvoorbeeld omdat de wil om met pensioen te gaan zo groot is of omdat het financieel gezien niet nodig is het exacte bedrag te weten.

Kloppen de bedragen?

Na het gebruik van een pensioenplanner via het pensioenfonds is er soms nog de behoefte te checken of de bedragen ook daadwerkelijk kloppen. Bellen met het pensioenfonds werkt dan geruststellend. Zij kunnen meekijken en laten weten dat de bedragen ook daadwerkelijk de bedragen zijn die worden uitgekeerd.

"Met de planner zag je het effect op het pensioen na 67 jaar. Ik vond het ABP heel duidelijk. Ik heb nog gebeld omdat ik onzeker ben en wilde weten of het allemaal klopt wat ik had gedaan. Via de telefoon had iemand alles mee ingevuld."

"Je weet zeker met zo'n gesprek dat ze echt je persoonlijke situatie bekijken en alles checken. Deze persoon werkte bij het pensioenfonds. Het gesprek werd gratis aangeboden. Er was alle ruimte om vragen te stellen. Dan weet je het ook zeker. Dan kun je online zelf alles in werking zetten. Uiteindelijk krijg je mails dat alles in orde is en dan gaat het in."

Kan ik het hier mee doen? Is dit verstandig?

Naast de vraag of de bedragen kloppen, speelt soms ook de vraag of de berekening compleet is. Hierbij is het belangrijk om te weten of de keuze die gemaakt gaat worden wel echt verstandig is. 'Is het voldoende om van rond te komen? Of lever ik te veel in? Zie ik nog iets over het hoofd?'

"Qua financiën had ik het wel allemaal al uitgezocht. Ik zocht daar meer bevestiging of ik niks ben vergeten."

"Ik zocht de bevestiging of ik met deze bedragen, deze inkomsten, wel de juiste keuze maakte om eerder te stoppen met werken."

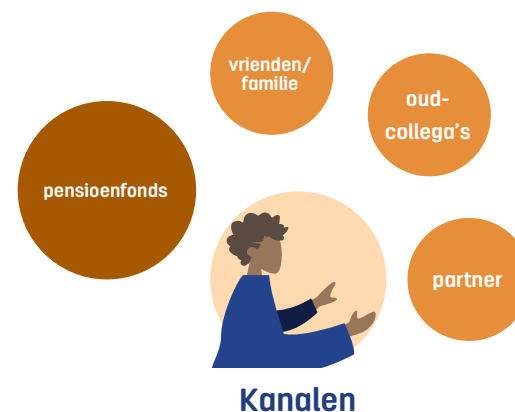
We zien het wel

Niet voor iedereen is het nodig de uitkomsten te verifiëren. Bijvoorbeeld wanneer de wens om te stoppen erg groot is. Mensen hebben dan vaak de neiging om op de uitgaven te korten, mocht dat nodig zijn. De houding 'het komt vast wel goed' overheerst hierbij veelal.

"Ik maak me geen zorgen omdat ik gewoon heb geleerd: we zien het wel. Maar eigenlijk weet ik nog steeds niet wat we straks hebben. Ik kan het natuurlijk zien, maar omdat ik nog weer 1 dag extra werk, is de situatie weer veranderd. En Harry weet het ook niet. Ik denk, we zien het wel."

Als men financieel ruimer zit, is het exacte bedrag minder relevant.

"Je pakt natuurlijk wel alles bij elkaar: je koophuis, wat betaal je overal voor. Dat soort dingen bekijk je allemaal wel. Dat is gewoon minder belangrijk bij ons denk ik omdat we het gewoon goed hebben."

De knoop doorhakken

De beslissing om definitief te stoppen met werken kent verschillende gevoelens. Het kan zo zijn dat de keuze gepaard gaat met haast. Bijvoorbeeld wanneer er sprake is van bepaalde regelingen waarvoor iemand in aanmerking komt. Zodra de keuze is gemaakt geeft dit een gevoel van opluchting. Vaak doen mensen dit zodra ze zeker weten dat dit de juiste keuze is. De knoop doorhakken kan ook samen gaan met twijfels, het blijft een spannende en ingrijpende beslissing.

Haast

In sommige gevallen moet een keuze snel gemaakt worden. Bijvoorbeeld doordat een regeling nog maar voor een bepaalde periode geldt. Dit maakt het doorhakken van de knoop gemakkelijker, ook als er daardoor ingeleverd moet worden op inkomsten.

"Als je dan kan gaan is het mooi. De omstandigheden door ziekte en gedwongen was niet leuk, maar het maakte de beslissing wel makkelijker om 30% in te leveren."

"Maar die man kwam er niet uit, dus ik had er niks aan, maar voor 1 mei moest toch alles rond zijn. De papieren moeten weg, je moet alles opsturen via de computer. Er zit tijd genoeg in."

Opluchting

Het maken van de keuze zorgt voor opluchting. Dit komt doordat er vaak lang over na is gedacht en er langere tijd naartoe wordt gewerkt. Voor velen blijft dit moment een grote stap. Mensen voelen zich vaak opgelucht dat het echt mogelijk blijkt te zijn en ze het echt gaan doen.

"Dat was eigenlijk in 1,5 maand allemaal geregeld. Dat je zegt: ik doe het. Je moet dan doorgaan, je hebt een beslissing genomen. Het voelde wel goed."

"Ik was ook blij dat ik eruit was, er waren een hoop veranderingen op het werk. Het geeft nu een stuk rust, want het is klaar. Ik was blij dat het klaar was."

"Hans is een dierbare vriend van mij. Met hem kan ik heel goed over geld praten, dat doe je niet zomaar met al je vrienden. Met hem kan ik daar wel over praten. Ik heb aan de telefoon met hem de knoop doorgehakt. Dat was heel prettig."

Dit is de juiste keuze

Met behulp van de juiste financiële berekeningen kunnen mensen de keuze gemakkelijker en met meer zelfvertrouwen maken. Dit geeft mensen zekerheid over wat er komen gaat en geeft ze het gevoel een goede keuze te maken.

"Ik wilde er graag uit. Toen het plaatje financieel goed uitpakte kon ik de knoop doorhakken."

"Toen Comminz vertelde: 'dit zijn de berekeningen', hadden we zo'n videogesprek. Je krijgt het dan op papier thuis, je kan het eens nakijken. En dan is het 'we doen het' of 'we doen het niet'. Toen heb ik laten weten ermee door te willen gaan, en gelijk overlegd of zij ook het pensioen willen aanvragen. En dan is er geen weg meer terug."

Twijfel

De knoop doorhakken om te stoppen met werken blijft spannend. De keuze heeft grote invloed op hoe het dagelijkse leven na pensioen eruit gaat zien. Het opgeven van iets op wat lang een grote rol heeft gespeeld in iemands leven blijft lastig en de angst om het werk en de collega's te gaan missen blijft soms aanwezig. Uiteindelijk wegen de redenen om te stoppen met werken zwaarder dan de redenen om te blijven werken en wordt de keuze toch gemaakt.

"Ja, als je de oplossing gevonden hebt dan ben je er, maar je moet ook vertrouwen in deze oplossing. Hier sta ik achter en dit ga ik doen. Ik neem een beslissing en ik moet erachter staan. Ik moet niet twijfelen. Daarna word je blij."

"Ik was ook wel bang dat ik het zou missen, dat ik werk leuker vind dan thuis zijn. Die twijfel had ik wel. Dat is een beetje ambivalent. Aan de ene kant is het lekker, de druk is eraf. Aan de andere kant heb je ook meer lege dagen. Nu schijnt de zon en gaat het goed, maar als het stormt en waait ben je meer aan huis gebonden."

Melden bij werk

De werkgever inlichten dat je eerder wil stoppen met werken, gebeurt vanuit verschillende overwegingen. In sommige gevallen is de keuze al gemaakt en wordt het besluit medegedeeld. In andere gevallen is er een wens om te stoppen, maar is de keuze nog niet gemaakt. Dan worden de mogelijkheden rondom eerder stoppen met werken samen met de werkgever besproken. Ook komt het voor dat de werkgever degene is die de werknemer vraagt om eerder te stoppen.

Alles is geregeld

Zodra de beslissingen rondom eerder stoppen met werken zijn gemaakt, wordt de werkgever op de hoogte gesteld. Er is dan vaak een duidelijke wens om te stoppen en/of diegene is zelf in staat geweest alles rondom vroegpensioen uit te zoeken of hierbij hulp te vragen.

“Ik dacht we nemen de gok, een maand later had ik mijn ontslag ingevuld. Ik wilde hen laten weten dat ik er zo klaar mee was.”

“Mijn manager heb ik al verteld dat ik na 1 januari stop.”

Hoe dan precies...?

In andere gevallen is de wens om te stoppen met werken aanwezig, maar de exacte invulling hiervan nog onbekend. Als de relatie met de werkgever of manager goed is, is het vaak mogelijk om dit vroegtijdig met de werkgever of HR-afdeling te bespreken. Het kan zijn dat de werkgever dan verwijst naar externe partijen voor hulp, zoals bijvoorbeeld Comminz.

“De personeelsafdeling heb ik benaderd. Eerst de baas, die gaf aan om bij HR te informeren. Ik heb hen gemaild met de vraag ‘wat zijn de mogelijkheden’. En zij mailden terug dat ik bij een partij terecht kon die begeleid bij pensioen. Dat ging vrij snel.”

“Toen zei ik tegen m’n baas: ik denk dat ik er wel aan mee doe. ...Toen ik het had doorgegeven op werk hadden zij me verwezen naar een pensioenbegeleidingspartij. Dan is het zo aan het rollen.”

Samen mogelijkheden ontdekken

Sommige werkgevers helpen bij het ontdekken van de mogelijkheden rondom vroegpensioenering. Bijvoorbeeld door te kijken of iemand in aanmerking komt voor bepaalde regelingen. Samen met de werkgever of HR-afdeling wordt er gekeken naar mogelijkheden en advies gegeven.

“Er zitten bepaalde regeltjes aan: je moet de laatste 10 jaar bij dezelfde baas gewerkt hebben, je moet altijd in de koeling of zwaar werk gedaan hebben. Dat heb ik eerst allemaal geïnformeerd en dat viel voor mij goed uit. Dat had ik eerst bij de baas overlegd, ‘luister zo en zo ik wil eraan meegaan doen’. Die heeft personeelszaken ingeschakeld. Die hebben met mij contact opgenomen, om te vertellen of ik eronder val of niet.”

“Ik ben naar de personeelsfunctionaris toe gegaan op het moment dat ik dacht om het echt definitief aan te vragen. Ik heb gewoon een leuk gesprek gehad met die man en die raadde me aan om zeker al pensioen aan te vragen.”

Vraag om eerder te stoppen

Soms komt de vraag om eerder te stoppen met werken vanuit de werkgever. Dit is dan niet altijd uit vrije wil vanuit de werknemer (Zie ook sleutelmoment 1 ‘werk’). Werkgevers gaan hier verschillend mee om. Waar de ene actief contact opneemt om samen te zoeken naar een passende oplossing voor beide partijen, blijft een andere werkgever afwachtend. Uiteindelijk gaat de werknemer dan zelf het gesprek met de werkgever aan over de vraag om vroegtijdig te stoppen. Wanneer de werkgever de initiatiefnemer is en met een aanbod komt om de tijd te overbruggen, gaat de werknemer op onderzoek uit of het aanbod genoeg is om mee rond te komen tot aan pensioen.

“Ik ging eigenlijk met vroegpensioen, omdat bij mijn werk ze eigenlijk geen werk meer voor me hadden. En dan op een gegeven moment houdt het op.”

“Ik was uitgeleend aan een ander bedrijf. Zij moesten mij aangepast werk geven op dat moment. Daar hadden zij geen belang bij en ik ook niet. De keuze wordt voor je gemaakt in die zin, maar het was niet verkeerd.”

Einddatum in zicht

Zodra de keuze is gemaakt en de werkgever is ingelicht, wordt er een einddatum afgesproken met de werkgever. Voor veel mensen is het belangrijk de werkperiode positief af te sluiten en collega's goed achter te laten. Sommige mensen ronden laatste periode op het werk wel met minder motivatie af. Het uiteindelijke afscheid nemen van de werkplek gaat niet altijd prettig, bijvoorbeeld door eerder voorgevallen situaties of een ondankbare houding vanuit de werkgever.

Positief afsluiten

Wanneer de einddatum bekend is, is het voor veel mensen belangrijk de werkplek goed achter te laten. Ze willen hun collega's goed achterlaten en niet in de problemen brengen. Dat draagt eraan bij om met een gerust gevoel afscheid te kunnen nemen.

"Ik heb de opvolgers opgeleid. Er zijn vier nieuwe mensen aangenomen, mede doordat iemand nog boven mij weg ging. Het team staat er nu al, dus we kunnen met een gerust hart weg."

"Ik kan nu mijn klanten warm overdragen, dat geeft een goed gevoel."

Motivatie verlies

De laatste periode op het werk valt soms zwaarder dan verwacht. Door een vermindering van de motivatie en het afbouwen en afsluiten van het werk, verandert er veel en kijkt men al uit naar met pensioen zijn. Er wordt rustiger aan gedaan en minder energie in het werk gestoken.

"Ik merk wel dat vanaf het moment dat ik de beslissing had genomen om te stoppen, het mijn motivatie aantastte. Dat hebben mijn klanten ook wel gemerkt, dat ik aan het afbouwen was."

"Op het laatst viel het me wel een beetje zwaar. Ook omdat je je erop instelt, ik had al een jaar gezegd, ik stop met 65. Toen ik de knoop had doorgehakt, werkte ik nog wel een jaar door. Totdat ze een vervangster hadden."

"Ik had me daarin wel verkeken, want zodra je die keuze maakt en die motivatie verliest, heb je nog minder lol in je werk."

Afscheid

Afscheid nemen van de werkplek verloopt helaas niet voor iedereen prettig. Dit kan samenhangen met de laatste ervaringen op het werk die bijvoorbeeld een reden zijn geweest om te stoppen, of een ondankbare houding vanuit de werkgever. Terwijl deze overstap van werk naar pensioen voor iemand zelf enorm groot is, gaat deze overstap op het werk soms geruisloos voorbij.

"Het negatieve is verder natuurlijk gewoon dat je slecht afscheid neemt van je school. Het was zo fijn geweest als op school er even aandacht was geweest, dat een directeur niet even zegt: 'goh waarom neem je ontslag? Kom eens rond de tafel'. Vooral na er 25 jaar gewerkt te hebben."

"Ik heb alles bij elkaar gezocht en mijn spullen ingeleverd. Ik dacht: ze zullen nog wel even een borreltje doen of iets. Nee, helemaal niks. Ik heb nooit meer wat van ze gehoord. Dat vond ik heel vreemd, ik heb er 35 jaar gewerkt. Helemaal niks."

Pensioen aanvragen

Het formeel aanvragen van het pensioen is voor de meeste mensen relatief eenvoudig. De benodigde kennis is in huis om de aanvraag via formulieren in te vullen. Mensen die niet gewend zijn digitaal te werken, kunnen baat hebben bij hulp hierbij. Het wachten op de bevestiging of alles klopt blijft spannend. Rondom het invullen van de loonheffingskorting zijn er vaak onduidelijkheden.

Aanvraag is gemakkelijk voor digitaalvaardigen

De officiële aanvraag van het pensioen wordt als gemakkelijk ervaren. Door het hele proces dat er aan vooraf gaat, van oriëntatie, verificatie tot aan het maken van de beslissing, is er genoeg kennis om de aanvraag goed te kunnen doen. Na het voorwerk is immers bekend waarvoor je kiest.

“Uiteindelijk als je goed geïnformeerd bent, er goed mee bezig bent geweest en een beslissing hebt genomen moet je een formulier invullen dat je het echt wilt doen. Aanvinken, wegsturen en klaar. Dat komt door het vooraf uitzoeken, dan is het uiteindelijk makkelijk.”

“Het is snel en soepel gegaan. Ik ben tevreden. Het was niet moeilijk. Dit komt door de hulp van het pensioenfonds vooraf en ik kan makkelijk achter zaken aan bellen en zoeken.”

Aanvraag uitbesteden

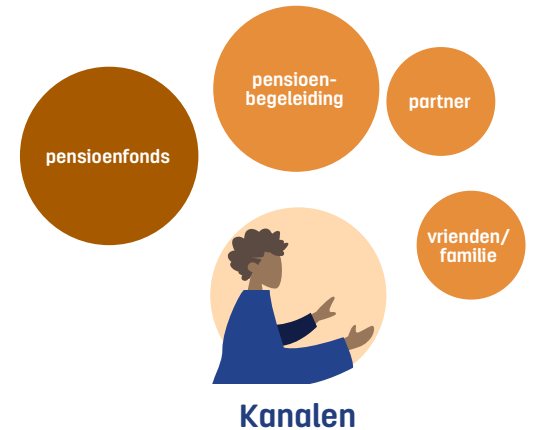
De aanvraag doen voor pensioen is niet voor iedereen zo gemakkelijk. Mensen die minder digitaal- of taalvaardig zijn, hebben hier moeite mee. Dan wordt het doen van de aanvraag graag uitbesteed. De externe partij die al eerder betrokken is geweest, wordt dan vaak gevraagd om te helpen of biedt het zelf aan. Dit is een fijne service, zeker wanneer computers onbekend terrein zijn.

“Ik laat mijn aanvragen ook regelen. Ik ben daar allemaal niet zo goed in. Alles met computers enzo.”

Klopt het wel?

Voor veel mensen is de aanvraag toch ook nog spannend. De vraag of het wel klopt en er niks over het hoofd wordt gezien blijft aanwezig. Ook het wachten op de bevestiging van de aanvraag is spannend. Wanneer deze is ontvangen voelt dit als een opluchting.

“Toen ik alle papieren had ingevuld moest ik 6 weken wachten tot alles werd goedgekeurd. Het was wel spannend.”

Loonheffingskorting

Rondom loonheffingskorting zijn vaak veel onduidelijkheden. Het is onduidelijk of de korting over het pensioen moet worden ingehouden of later juist over de AOW. Het is niet helder voor mensen wat er precies ingevuld moet worden en wat de consequenties hiervan zijn.

“Er staat: ga je met vervroegd pensioen, vul in A. En normaal pensioen: vul in B. Maar ik heb nu geen loonheffing, alleen daarna wel. Het is best lastig, ook voor onze generatie. Alles met de computer, ik heb mezelf veel aangeleerd maar kan niet alles.”

“Wat ik nog niet helemaal snap ik de loonheffing. Dat gaat pas spelen zodra AOW wordt uitgekeerd, dus dat ga ik dan verder uitzoeken.”

Met pensioen

Het pensioen wordt verschillend ervaren. Stoppen met werken voelt als bevrijdend voor mensen, ook als het soms drukker blijkt te zijn dan voorheen. Ondanks het bevrijdende gevoel is het toch even wennen, voor sommigen blijft er onzekerheid over de invulling van de dagen. Wel is het krijgen van een inkomen zonder daarvoor te werken een prettig gevoel. Veranderingen zoals andere belastingen worden wisselend ervaren. De één houdt hier rekening mee waar anderen gissen of er niet zo bij stil staan.

Bevrijdend, maar druk

Met pensioen zijn voelt bevrijdend. Het is fijn om te kunnen genieten van pensioen en te doen waar je blij van wordt.

“Dat is het voordeel van pensioen dat je nu lekker kunt gaan, hè!”

“Het was een gevoel van vrijheid, ik kan alles doen wat ik wil.”

Soms is het ook zo dat het nog drukker is dan voor het pensioen door nieuwe activiteiten zoals oppassen, vrijwilligerswerk of hobby's. Toch voelt het relaxter, het leven is flexibeler en er zit minder druk op omdat iets niet per se hoeft.

“Ik heb het idee dat wij het drukker hebben dan voor die tijd. Dat komt meer omdat ik veel oppas, daar gaat best wel veel tijd inzitten. Maar je kan gewoon relaxter zijn vind ik, als je een nacht slecht slaapt hoef je niet meer vroeg te beginnen, dat maakt nu niet uit.”

Even wennen

Het is even wennen om met pensioen te zijn, en te bedenken welke invulling de vrije dagen krijgen. Veel mensen gaan eerst op vakantie, om te wennen aan het pensioen. Mensen ervaren hierbij veel onzekerheid. Bij terugkomst hebben ze geen werk meer, zoals eerst wel het geval was. Vragen als: 'Heb ik in de winter ook nog steeds genoeg te doen?' Sommigen volgen een 'Pensioen in Zicht cursus' (PiZ), om stil te staan bij wat ze willen (doen) tijdens hun pensioen.

“Ik heb zeker wel wat dingen staan zoals vrijwilligerswerk, maar het is wel onzeker en ik kan daar niet goed tegen. Dus het is nog niet feest en de vlag uit. Als we met vakantie gaan zal het vast meehelpen aan dat gewenningsproces.”

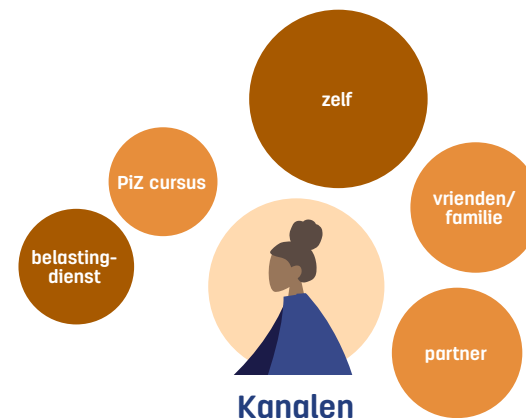
“De onzekerheid, hoe gaat mijn leven eruit zien over een paar maanden als je terug komt van vakantie en je hoeft niet meer naar je werk. Het besef dat je geen werk hebt straks en wat je gaat doen.”

Inkomen zonder te werken

Het krijgen van inkomen zonder daarvoor te hoeven werken, wordt ervaren als prettig. Mensen vinden dat ze dit ook verdiend hebben, na al die jaren hard werken. Ook als het inkomen van het pensioen minder is.

“Ik vind het een verrijking, ik hoef niks te doen maar krijg wel geld. Ik vind ook wel dat ik het verdiend heb, ik heb 40 jaar hard moeten werken.”

“Nu red ik het wel, hoewel ik er wel wat op achteruit ga, maar je hoeft niks te doen. En als je dan zelf een buffer hebt, dan is het prima.”

Belastingen

Belasting betalen over pensioen is iets om rekening mee te houden. Bijvoorbeeld wanneer pensioen uit verschillende potjes komt of wanneer er te weinig wordt ingehouden.

“Ik moet soms wat terugbetalen aan de belasting. Ik krijg pensioen uit verschillende potjes. Los is het een lagere schijf maar ze tellen het bij elkaar op. Dan moet je een schijf hoger en wat bijbetalen.”

“Ik zei altijd tegen mijn partner: ‘houd er rekening mee dat de Belastingdienst op deze manier werkt’. Ik wist het wel. Ik verkondigde het wel tegen mensen om me heen dat er te weinig werd ingehouden.”

Soms is het ook zo dat er geen rekening wordt gehouden met deze belasting. Er wordt verwacht dat de belasting minder zal zijn vanwege een lager inkomen.

“Ik heb daar niks mee gedaan. Het kan zijn dat de belasting iets anders wordt omdat ons inkomen iets lager wordt. Verder krijgen wij eigenlijk niks meer terug van de belasting.”

Algemene inzichten

Niet alle inzichten vallen specifiek onder één sleutelmoment. Er zijn ook overkoepelende inzichten. Deze worden hier verder toegelicht.

Kan ik het en wil ik het?

Kan ik financieel gezien eerder stoppen en wil ik echt eerder stoppen? Dit zijn de belangrijkste vragen van mensen. Hoe groter de wens om te stoppen, hoe groter de bereidheid om toe te leggen op de inkomsten. Vaak wordt benoemd dat hun netwerk of collega's niet op de hoogte zijn van de optie vervroegd met pensioen gaan.

"Het twijfelen, het is gewoon een grote beslissing voor de rest van je leven. Het liefste wil je een glazen bol, misschien leef ik nog maar twee jaar, dan heb ik geld zat. Of ik word 100, dan wordt het lastig. Het is ook spannend. De zekerheid van een vaste baan en een vast inkomen zeg je op."

"Pensioen is iets persoonlijks, je moet kijken naar je financiële kracht, je verplichtingen, wat is je toekomstbeeld. Dat maakt het wel lastig om vragen goed beantwoord te krijgen."

De expert vertelt

"Bij langer doorwerken geldt, kan ik het gezien mijn gezondheid en wil ik het?"

De houding in het leven en t.o.v. geld spelen een grote rol

Welke keuze iemand maakt hangt sterk af van welke houding iemand heeft in het leven en ten opzichte van geld. Wil iemand bijvoorbeeld genieten nu het nog kan of wil iemand financieel gezien de meest verstandige of gunstige keuze maken. Of bijvoorbeeld kiezen voor een vaste spaarpot en ook kunnen blijven sparen tijdens het pensioen of denkt iemand 'geld is er om uitgegeven te worden, dit is waar ik voor heb gespaard'.

"Een vriend met slechte gezondheid zei; 'als ik nu stop, loop ik 100 euro per maand mis.' Zo zonde vind ik dat. Zo kijk ik er niet naar. Ik krijg nu al geld, nu ik nog gezond ben."

Tip van de expert

"De houding is heel belangrijk. Is het 'go with the flow' of houdt iemand vast aan een spaarpot?"

Deeltijdpensioen

Het is niet voor iedereen duidelijk dat deeltijdpensioen tot de mogelijkheden behoort. Dit kan een goede optie zijn wanneer iemand werk nog wel leuk vindt, nog in goede gezondheid is en/of financieel gezien nog wel een hoger inkomen nodig heeft. Of een baan ook goed uitvoerbaar is in deeltijd is wel de vraag. Daarnaast is het nog onduidelijk of het ook kan worden teruggedraaid. Kan iemand weer meer gaan werken?

Tip van de expert

"Wanneer de werkgever vraagt of iemand langer wil blijven en in gesprek gaat over de mogelijkheden, zijn ze vaak bereid dit te doen."

Algemene inzichten

Niet alle inzichten vallen specifiek onder één sleutelmoment. Er zijn ook overkoepelende inzichten. Deze worden hier verder toegelicht.

AOW

AOW kwam tijdens dit onderzoek steeds als een vast gegeven naar boven. De vragen en ingewikkeldheden zitten rondom het aanvullende pensioen. Men weet zelf goed wat ze vanuit AOW krijgen en vanaf wanneer, of het werd aangegeven vanuit het pensioenfonds, mijnpensioenoverzicht.nl of via de pensioenbegeleider.

Oudere migranten

Mensen die pas op latere leeftijd naar Nederland verhuizen lopen een deel van de opbouw van hun AOW mis. Dit is niet altijd bij ze bekend en kan voor geldproblemen zorgen tijdens hun pensioen. Daarnaast is het onder deze groep gebruikelijk om korte tijd bij werkgevers en voor verschillende werkgevers te werken. De kans is aanwezig dat ze meerdere keren van pensioenfonds wisselen. Het kan zijn dat de verschillende kleine potjes bij elkaar niet voldoende inkomsten biedt.

Zoektermen

Afhankelijk van wat mensen al weten, kunnen ze gericht gaan zoeken. Zijn ze al bekend met deeltijdpensioen of zwaarwerkregeling, dan willen ze hier wellicht meer van weten in de oriënterende fase.

Verder werd er gezocht op:

- Voorwaarden vroegpensioen
- Vroegpensioen
- Spaargeld
- Salaris
- Vanaf wanneer met pensioen?
- Reviews pensioen (ervaringen)

Naast het internet zijn andere bronnen:

- Pensioenfondsen
- De vakbonden

Zowel de websites, nieuwsbrieven en de tijdschriften worden bekeken.

Deel II

Kansen

Op basis van de gesprekken met deelnemers en de inzichtenworkshop met betrokken stakeholders heeft Muzus kansen geformuleerd om mensen tijdens de reis naar eventueel eerder stoppen met werken te ondersteunen. De kansen bieden inspiratie en richting voor het ontwikkelen van de tool die het Nibud zal aanbieden. Ze zullen dan ook geen uitgewerkt plan bevatten, maar dienen als een startpunt voor de ontwikkeling en zijn kansen voor deeloplossingen. De kansen zijn erop gericht hoe de tool kan worden opgezet en in welke informatiebehoefte deze moet voorzien.

Kansen

De gebruiker centraal

Mensbeeld aanpassen

Pensioen wordt vaak gekoppeld aan het beeld van de 'oudere'. Wil je dat mensen al eerder nadenken over pensioen, dan moet je hen aanspreken in hun huidige situatie.

Op de website van het Nibud is het icoon voor pensioen nu een poppetje met een stok. Een icoon dat aansluit bij het beeld van de 55-plusser, spreekt mensen meer aan. Bijvoorbeeld door:

- aan te sluiten bij de hobby's, interesses en activiteiten van mensen, nu ze nog fit zijn.
- je te richten op 'geld hebben in de toekomst'.
- of op 'nadenken over de financiële toekomst'.

Wees hier ook op bedacht bij het plaatsen van foto's, ervaringsverhalen en quote's.

Tip van de expert

"Mensen voelen zich vaak jonger dan ze zijn, houdt hier rekening mee bij het gebruik van foto's."

Informatie afstemmen op de doelgroep

Door aan het begin van de pagina of de tool een aantal gegevens van de lezer uit te vragen kan iemand passende informatie krijgen. Aspecten die van belang zijn voor deze differentiatie zijn:

- Gezamenlijk of alleen verantwoordelijk voor inkomsten
- Nu met vroegpensioen of in de toekomst
- Grootte van de spaarpot
- Zelf uitzoeken of met hulp
- Zijn er één of meerdere pensioenfondsen of potjes?

Visueel overzicht

De website van het Nibud legt vooral tekstueel uit hoe de zaken in elkaar steken. Informatie over pensioen en het eerder stoppen met werken bevat nieuwe termen voor mensen. Het is veel informatie om in één keer op te nemen. Veel mensen kunnen dat niet ineens verwerken. Daarnaast is tekst niet voor iedereen de beste manier om informatie tot zich te nemen. Door informatie ook visueel over te brengen, sluit je aan op verschillende doelgroepen en spreek je zowel denk- als doenvermogen aan.

Een visualisatie maakt overigens sneller duidelijk welke informatie waar te vinden is en wat de volgorde of relatie is tussen de onderdelen. Het breekt informatie op in stukken en maakt verschillen duidelijker.

Diverse klankbordgroep

Wanneer de tool in ontwikkeling is en deze met de klankbordgroep wordt getest, zorg er dan voor dat de klankbordgroep uit een diverse groep mensen bestaat. Denk hierbij ook aan mensen voor wie deze informatie extra moeilijk op te nemen is, zoals mensen met een licht verstandelijke beperking, mensen met een taalachterstand of mensen die minder digitaal vaardig zijn.

Tip van de expert

"Gebruik laagdrempelige, begrijpelijke taal. Mensen schrikken van heel veel tekst. Maak een hele light versie en denk om gelaagdheid."

Kansen

Inzicht in pensioen

Geef inzicht in de mogelijkheden

Het is nog niet voor iedereen duidelijk dat eerder stoppen met werken of specifiek, eerder pensioen aanvragen, mogelijk is. Ook de zwaarwerk-regeling (RVU-regeling) is niet bij iedereen bekend of het is onduidelijk of deze ook in iemands sector van toepassing is. Mensen zijn hier afhankelijk van informatie van de vakbond, hun eigen werkgever, hun pensioenfond(s) en wat ze eventueel op het nieuws horen.

Daarnaast is ook vaak onbekend welke mogelijkheden er zijn om eerder te stoppen met werken. De één heeft een goed gevulde spaarpot, waarmee de tijd tot aan het pensioen kan worden overbrugd en de ander heeft vrij lage vaste lasten, waardoor met een vroegpensioen de tijd kan worden overbrugd. Weer een ander kan een deel van zijn hypotheek vrij krijgen, waarmee de maandelijkse lasten worden verlaagd en er daarmee een spaarpot vrij komt. Hoog/laag-uitkeren en het uitruilen van ouderdomspensioen met nabestaanden(partner)pensioen of deeltijdpensioen behoren ook tot deze

mogelijkheden. Mensen hebben er baat bij als ze worden gewezen op de verschillende mogelijkheden. Deze moeten in duidelijke en eenvoudige taal worden uitgelegd. Plaats doorverwijzingen naar partijen die hen hierbij kunnen ondersteunen, wanneer van toepassing. Zorg bij het doorverwijzen dat je niet hoeft door te klikken tot je daadwerkelijk bij de juiste informatie bent. Zorg dat je direct bij de volgende stap komt.

Bereken het!

Bij het berekenen van de toekomstige uitgaven, worden de huidige uitgaven als startpunt genomen. Het verschilt per persoon hoeveel extra ze denken nodig te hebben.

Geef via een stappenplan aan waar ze allemaal rekening mee moet houden bij het berekenen van de toekomstige uitgaven. De vakanties en verbouwingen zijn niet voor iedereen relevant. Mensen willen bijvoorbeeld ook informatie over de kosten van benodigde zorg bij het ouder worden, inflatie, hogere energieprijzen, etc. Bied een

voorbeeld-excel aan waar mensen hun persoonlijke uitgaven in kunnen uitrekenen. Voorbeelden van ervaringen van anderen helpen om mensen bewust te maken van verschillende toekomstscenario's. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een verhaal van iemand van wie het allemaal niet zo nodig anders hoeft, tegenover iemand die nog wil verhuizen en daardoor bijvoorbeeld minder snel van de hypotheekkosten af is dan verwacht.

Help mensen om hun doelen en dromen concreet te maken. Een duidelijk spaardoel, zoals een tweede huis in het buitenland of een jaar eerder stoppen met werken, geven inzicht in wat er gespaard moet worden of wat er al aan spaargeld moet zijn.

Aanzetten tot nadenken

Zorg dat er tijdens de werkperiode al wordt nagedacht over pensioen. Veel mensen gaven aan dat ze graag eerder waren begonnen met nadenken over pensioen. Dan hadden ze bewuster keuzes kunnen maken, hadden hun keuzes grotere impact kunnen hebben en hadden ze misschien nog eerder of ruimer met pensioen kunnen gaan. Nu

moeten ze het doen met de middelen die ze hebben en komt het soms op nauwkeurige berekeningen aan of ze deze maand of de maand erna kunnen stoppen.

Het Nibud kan pensioen eerder onder de aandacht brengen door een verwijzing naar de 'Pensioenpagina' onder 'Werk' aan te bieden bijvoorbeeld.

Vraag van de expert

"Nu komt einde 50 de vraag, maar kunnen we ze niet met 45 hier al over laten nadenken?"

Kansen

Inzicht via voorgangers

Wij zijn je voor gegaan

Laat steeds terugkomen hoe anderen met bepaalde stappen zijn omgegaan. Mensen lezen graag verhalen waarin ze zich herkennen en waaruit ze kunnen opmaken hoe iemand in een bepaalde situatie heeft gehandeld. Ze willen graag weten of het mensen in gelijksoortige situaties ook is gelukt om eerder te stoppen met werken. Welke drempels of dilemma's hebben deze mensen ervaren en hoe zijn ze hier mee omgegaan?

Denk hierbij aan:

- "Ik wilde niet alleen de knoop doorhakken, dus ik heb contact opgenomen met het pensioenfonds."
- "Ik wist niet wat verstandiger was, of nu prepensioen uitbetalen of mijn spaarpotje opmaken. Ik ben met een fiscalist in gesprek gegaan en die heeft goed naar mijn situatie gekeken en mij duidelijk kunnen vertellen wat de verstandigste keuze was."

Tip van de expert

"Check de website leefjepensioen.nl, de podcast *Je derde leven* en de serie *Tweede Hans*."

Gedeelde dilemma's

Binnen de klantreis 'Eerder stoppen met werken' komen veel dilemma's aan bod:

- Nu werken en straks meer geld of nu meer vrijheid en straks minder geld.
- Nu mijn spaarpot opmaken en straks een hoger pensioen of nu een vroegpensioen en straks nog een spaarpotje.
- Hoog of laag laten uitkeren.
- Deeltijdpensioen of helemaal stoppen.
- Ouderdomspensioen versus nabestaandenpensioen.

Deze dilemma's voorleggen en voor beide opties uitleggen wat voordelen en nadelen zijn en wat de consequenties ervan zijn, helpt om inzicht te krijgen. Het gaat vaak om wat voor iemand goed voelt: Welk risico

neem je liever en wat past het beste bij jou? Verhalen van anderen en inzicht in welke overwegingen zij hebben gemaakt en welke waarden zij hierbij belangrijk vinden, helpen mensen hierbij.

Kansen

Rollen voor het Nibud

Geruststellen

De beslissing om eerder te stoppen met werken is een grote beslissing voor mensen. Het gaat om een mijlpaal in iemands leven. Vaak voelt deze keuze definitiever dan nodig is. Communiceer duidelijk welke keuzes definitief zijn en welke eventueel later kunnen worden gewijzigd. Zo is het mogelijk om weer aan het werk te gaan (tenzij er gebruik is gemaakt van de RVU-regeling), om bijvoorbeeld in extra inkomen te voorzien. In sommige sectoren is het werk weer makkelijk op te pakken. Zo zijn er wellicht nog meer keuzes die naderhand nog weer kunnen worden teruggedraaid of aangepast.

Help prioriteren

Niet iedereen heeft alle tijd om diens pensioen te regelen, soms is er haast. Hoe maakt iemand dan toch de juiste keuzes en waar moet iemand dan minimaal over na hebben gedacht? Help bij het prioriteren en wijs naar de snelste maar juiste weg.

Geef advies

Mensen willen graag checken of ze de verstandige keuze maken. Ze zijn op zoek naar bevestiging en advies. Welk advies geeft Nibud: met welk inkomen kan iemand rondkomen? Hoeveel moeten ze gespaard hebben? Hoe kunnen mensen hierin bepalen in hoeverre ze van dit advies zullen afwijken?

De expert vraagt

“Zo veel spaarders zie ik eigenlijk niet, dus wat adviseer je hen dan?”

Kansen

Tips van het Nibud

Werkgever en pensioen

Het is nu afhankelijk van de werkgever of mensen in contact komen met pensioenbegeleidingspartijen of financiële planners, zoals Comminz, of al eerder informatie-bijeenkomsten bijwonen.

Wijs mensen erop dat werkgevers deze ondersteuning van de belasting kunnen aftrekken en deze hulp dus relatief makkelijk kunnen aanbieden.

Wanneer er vanuit de werkgever informatiebijeenkomsten werden georganiseerd, werd dit door mensen als zeer nuttig ervaren. Je raakt hier bekend met de verschillende termen en wordt op de hoogte gebracht van de verschillende mogelijkheden.

Geef het advies om hiernaar te informeren bij de werkgever en verwijs naar partijen die deze bijeenkomsten kunnen organiseren.

Doe het samen

Alhoewel sommige pensioenplanners heel duidelijk zijn, gaat het uiteindelijk om een belangrijke stap voor mensen waarin ieders situatie anders is. Mensen vinden het fijn om echt naar hun persoonlijke situatie te kijken.

Verwijs naar pensioenbegeleidingspartijen of financiële planners om mensen te ondersteunen bij deze stap. Meld hierbij dat de werkgever deze ondersteuning wellicht voor ze kan betalen en ze hierin kan ondersteunen.

Dit zijn de resultaten van het onderzoek
'Blik op pensioen' uitgevoerd door Muzus in
opdracht van het Nibud.

Nieuwsgierig geworden? Meer weten?
sanne@muzus.nl
06 - 43032911
www.muzus.nl

© Muzus en het Nibud 2022